

GARCÍA ARIAS, Xosé Lluis (2000): *Propuestas etimolóxiques (1975-2000)*. Uviéu: Academia de la Llingua Asturiana (Llibrería Llingüística, 11).

GARCÍA ARIAS, Xosé Lluis (2007): *Propuestas etimolóxiques (2)*. Uviéu: Academia de la Llingua Asturiana (Llibrería Llingüística, 18).

Amb un títol força genèric, l'autor aplega en el primer volum una sèrie de treballs seus relatius a problemes etimològics de la llengua asturiana en diversos aspectes. Són estudis que considera com un exercici prospectiu i de suport al seu *Diccionario Etimológico de la Llingua Asturiana* (DELLA). Al començ de cada article se'n dona en nota la procedència de la publicació on aparegué per primera vegada. El seu mateix títol, en asturià o en castellà, explica que cada article sigui redactat en una llengua o una altra.

El primer apartat, amb el títol «I. Llingües hispàniques y llingua asturiana», conté l'estudi «Léxico hispánico y léxico asturiano», redactat en castellà. Presenta sinòpticament alguns exemples d'elements lèxics comuns entre les llengües peninsulars gallegoportuguès, asturià, castellà i català. D'altres, amb afinitats i discrepàncies entre gallec, asturià i castellà, entre castellà, aragonès i català, i entre gallec, asturià, castellà, aragonès i català. Analitza després alguns elements gairebé exclusius del lèxic asturià. Una mostra, l'ofereix el nom d'alguns animals: *esbardu* 'osset', *magüeta* 'vedella', *mosa* 'vedella més petita que la *magüeta*', *esguín* 'aleví de la truita'. D'altres mots comuns: *algamar* 'abastar amb la mà', *entainar* 'afanyar-se', *viltar* 'germinar'. Alguns arabismes: *zuna* 'mania', *macona* 'cove'. Gal·licismes: *espáis* 'mitja sola per al calçat', *freru* 'el qui té cura d'una ermita o un santuari'. Anglicismes: *monisos* 'monedes', *tastu* 'paladar, gust'. L'asturià ha fet també préstecs a d'altres llengües: castellà *nalga*, *trébol*, portuguès *julgar* 'jutjar'.

Un àmbit particularment interessant del lèxic asturià és el relatiu a l'anatomia i la fisiologia. Un bon nombre de mots són comuns a altres llengües afins: *cabeza*, *cara*, *frente*, *boca*, *diente*, *narices*, *mano*, *pierna*, *pie*, *empeine calcañal*, *tripa*, etc. En altres casos es donen només diferències de poca importància fonètica: *pelu*, *oreya*, *fégado*, *güeyu* 'ull', *llingua*, *coldu* 'colze', *todiyu* 'turmell', *rodía* 'genoll'. Tenim casos, però, de semblances formals amb altres llengües, amb diferències semàntiques: *costazu* 'costat' i també 'espatlla', *deu* 'dit només de la mà', *deda* 'dit del peu', *focicu* 'morro, aplicat a persones i animals', *llabiu* 'llavi de persones', *llarbiu* 'llavi d'animals'. Hi ha també molts casos de sinonímies o homonímies interessants: *arca* / *pechu*, *rostru* / *mexella*, *mella* / *xenxiva*, *cuellu* / *pescuezu*. I de metàfores: *poza*, *covacha* 'clot de la nuca' (semblant al cas del català *clatell*, alteració de *clotell* 'clotet'), *niñina* o *ninina* 'nineta de l'ull'.

L'autor considera de particular interès en el lèxic asturià, pels diferents recursos lingüístics que entren en joc, la terminologia sexual. En dona força exemples, tot comentant-ne alguns matisos: *regalla*, *güevos*, *coyones*, *rancoyu*, *pía*, *meruca*, *cona*, *clicu*, *fañagüeta*, *ratu*, *tranlará*, *arrieru*. Però potser no subratlla prou clarament la distinció entre mots comuns amb altres llengües i mots específicament asturians. No crec que es puguin considerar particularment asturians mots com *caliente* i *cachonda*, aplicats a la dona en zel, ni *montar* per 'fer el coit', ni *marimachu*, *maricu*, *marica*. En canvi, prou reconeix que *joder* i *foliar* no són pas autòctons en tot el territori de parla asturiana. D'altra banda, si la terminologia sexual pot tenir un interès particular pels seus recursos en l'asturià, em sembla que podríem dir el mateix d'altres llengües, totes prou riques en aquest àmbit lingüístic i amb bibliografia abundant.

Per parlar d'algunes malalties l'asturià fa un ús abundant del terme comú *mal*, naturalment no pas específic d'aquesta llengua: *siéntome mal*, *toi mal*, *mal del filu* o *mal del güeyu*, *mal de la corada*, *dar mal* 'desmaiar-se'. En asturià *carecer* és 'patir una malaltia': *carezo del corazón*, *el neñu carez del fégadu*. Un *mal* o una *malura* és un fenomen natural, una *mancadura* és resultat d'un accident. Les malalties *dan* 'es donen' o *gárrense* 's'agafen'. Les malalties de la pell, que són més visibles, potser són les que tenen més varietat de noms: *granu*, *fronchu* 'floronco', *negazu* 'floronco', *cabrúncanu* 'àntrax de cames', *coque* 'nyanyo', *túmbanu* 'tumor', *les espines* 'mena de panadís'. *Malucu* no és un 'mal petit', sinó un 'floronco gros', del llatí *MALUM ULCUM* 'mala ulceració'. L'autor es refereix també a l'influx que han pogut tenir certes creences, mites o supersticions en el llenguatge de la medicina tradicional.

El segon apartat, amb el títol «II. Los primeros trabajos», conté quatre notes etimològiques monogràfiques.

«“Bacalloria”, el nombre asturiano del ciervo volante». Redactat en castellà. L'asturià té una sèrie de noms emparentats per a designar el coleòpter *cérvol volant* o *escanyapolls* (*Lucanus cervus*): *bacalloria*, *bacaloria*, *bacallora*, *bacallorina*, *bacalloura*, *bacallourina*, *bacallouria*, *ballouria*, *bacalloira*, *bacaloca*. L'autor intenta estudiar-ne una etimologia, atès que no està prou d'acord amb la proposta que en dóna J. Coromines al seu *DCECH*, s.v. *vaca* i *loro*, que creu que es tracta d'un compost de *VACCA* i *LAURUS*, creat metafòricament per les grosses antenes de l'insecte i el seu color fosc com el llorer. En síntesi, García Arias pensa, d'una banda, en la relació que pot tenir l'element *lloria* amb el verb *alloriar* 'anar atordit, atabalat', pel vol esbojarrat de l'insecte. També per la importància del llorer (*LAURUS*) en l'ús popular en pràctiques curatives i supersticioses i contra les bruixes. En un primer pas, l'insecte, per la forma rara del seu vol, prendria nom del verb *alloriar*; per la relació amb el llorer, prendria els efectes curatius i supersticiosos de l'arbre. El poble asturià hi hauria pogut afegir la semblança de les antenes de l'insecte amb les banyes de la vaca. Però García veu també la possibilitat de relacionar el primer element del mot en qüestió amb el llatí *APIS*, **APPICA* > *(a)*beca lloria* > *bacalloria*.

«Un arcaísmo sintáctico y otro léxico en asturiano: “¿acuéi?”, “anueche”». Redactat en castellà. Per a l'etimologia de *¿acuéi?* 'no és veritat?', proposa de partir d'un ètim llatí *HOCE*. De *HO(C)E* és admissible el resultat final, com de *FACIS* > *fáis*, *FACIT* > *fái*, *HO(D)IE* > *güei*. Pel que fa al primer element *ac-*, cal pensar en el mateix element que en *aquello*, que, com en els mots equivalents d'altres llengües romàniques, prové del llatí *ECCUM*. En asturià *anueche* significa 'ahir', no 'anit, aquesta nit'. Per a significar 'a la nit', els asturians usen el manlleu castellà *anoche*, o diuen *de nueche*, *a la nueche*. L'ètim d'*anueche* és *HA(C) NOCTE*.

«Estar en Babia, estar en las Batuecas». Redactat en castellà. Per a l'autor, *babia*, més que fonamentar-se etimològicament en una àmplia base latina vulgar **baba*, que significa la idea d'estupidesa', segons opinió de Coromines, seria continuador d'una altra expressió similar **estar embabia*, del verb *emba(b)ir* 'estar distret, embadalit', en una forma de participi fort femení, **embabia*. Llavors *babia*, més que amb **baba*, tindria relació amb el verb llatí *INVADERE*. Possiblement, el primitiu *embaír* < *INVADERE*, al·ludint a la 'invasió' que sofreix la ment, quan es queda abstreta, rebria també l'influx de l'àmplia família romànica relacionable amb **BABA*, **BAB*. L'expressió *estar en las Batuecas* és semblant a l'anterior, i fa referència a una comarca geogràfica com a resultat d'una reinterpretació d'una altra expressió amb la qual mantenia una proximitat fònica. L'autor creu que caldria partir de la paraula *bato* 'beneit, rústic', relacionat amb l'aragonès *baturre* i probablement amb *batueco* 'beneit, rústic'. Segons Coromines vindria de *batir*. La distribució geogràfica de mots emparentats amb *bato* (*batueco*, *baturre*), que és la zona pròxima al País Basc, fa pensar que caldria partir del llatí *FATUUM*, amb *F-* substituïda per influx del substrat per una labial, com en *FABA* > *baba*, *FAGU* > *bagu*, *FESTA* > *besta*. S'haurien pogut formar expressions com **está bato* / *bata* / *batueco* / *batueca*, *están batos* / *batas* / *batuecos* / *batuecas*. I d'aquí: **están batuecas*, **estambatuecas*, **está en batuecas*. Finalment, els coneixedors de la comarca de Salamanca, *Las Batuecas*, hi haurien afegit l'article per hipercorrecció.

«Ast. *mosea* y su posible filiación prerromana». Redactat en castellà. En asturià modern hi ha el mot *mosea*, amb la variant *musea*, que pot tenir diversos matisos de significat referents a la vaca, que es poden reduir fàcilment a dos: vedella i vaca de poca llet i, per això, més grassa d'allò que és habitual. Existeix també localment el correlatiu masculí *moséu*, que sembla simplement una generalització analògica. La referència a la vaca de poca llet podria fer pensar que la primera fixació del terme fou deguda a la llet amb l'adjectiu *muséu*, -*ea*, -*eo*, nominalitzat després, com indiquen combinacions encara vigents: *llichí museu* 'llet molt espessa', *muséu*, *lleite musetu* 'llet de la vaca uns mesos després del part'. La lexicalització es podria haver realitzat en un sentit o un altre: de 'vaca amb poca llet' a 'vedella jove', o bé de **mosea* = *vedella* = 'vaca jove i, per tant, de poca llet' = 'vaca de poca llet per raons diverses'. Sembla que *mosea* queda reduïda exclusivament a l'àmbit asturià. De fet, no apareix enregistrat en cap dels diccionaris més importants: *DRAE*, *Moliner*, *Autoridades*, *Covarrubias*, *DCVB*, *DCECH*, *DEEH*, *DELP*.

L'autor, davant les circumstàncies del mot estudiat, s'aventura a presentar-ne una proposta d'etimologia en el camp indoeuropeu, relacionant-lo amb el gal *MESIGUS que donen el REW de Meyer-Lübke i el FEW de Wartburg, i tenint present les indicacions del IEW de Pokorny. Sense menystenir les relacions possibles de l'asturià *mosea* amb el gal, proposa la consideració d'un passatge de la inscripció del Cabeço das Fráguas, on, segons opinió d'A. Tovar, apareix entre els animals oferts una *oilam usseam* 'ovella d'un any'. Es podria considerar la possibilitat de convertir *oilam usseam* en **oila musseam* o, potser millor, **oilam (m)usseam*, amb què l'ovella d'un any es convertiria en 'ovella jove' o bé 'ovella que fa poca llet' o 'ovella que fa la primera llet'. L'autor s'allarga en consideracions sobre problemes d'evolució fonètica i d'acostament a la possible filiació etimològica indoeuropea d'acord amb la informació de Pokorny. Acaba amb algunes consideracions sobre relacions asturianolusitanes, amb problemes sense respostes satisfactòries.

El tercer apartat, amb el títol «Notes etimològiques», conté vuit articles amb aquest mateix títol sempre. Tots redactats en asturià. No duen cap introducció. Presenten directament monografies àmpliament etimològiques, semblants a les de l'apartat anterior, d'extensió desigual. No és possible de comentar cada un d'aquests articles, un per un: allargaria excessivament aquesta recensió. Em limitaré a detallar els mots que hi són tractats.

- 1) *La calienda, al alto la lleva, blincu / brincu /brincar, (n)aquelles dómines, reblagu / reblagar, robla, siésega, Varagaña.*
- 2) «*Abilsos*» / «*Viso*», *añada, arbía, brunu, calostra, calter, (n)aqueles dómines, Xaldu.*
- 3) Amb una introducció. *Adebecer, amagostar / magostar, añer, arcionda, endolcar, estribar, llerza, llayuela, llliriga, pezu, -a, -o, pibillu, prúa, urniar, xilir.*
- 4) *Badullu, llugu, muxu, neviana, pallera, paraza, pirula, quistolla, regaña, teicu.*
- 5) *Acericar, afechar, ¿ai paba?, ¿ai pabo?, antroxu, anazar, anguila, auchar, bruesa, cala, fudre, gaxapu, llarbios, llevar en cuello, trullón, ventaya, xiz.*
- 6) *Adil, l' ; azáu, l; ,baga, castaño, cauneichu, el; coneju, cuchu, dondu, -a, [-o-], enantar, golpeyar, lláxina, lluria, marne, narrunu, polmonera, refuga, rispir, seiteru, viltar, xuguería, zamarra.*
- 7) *Achuir, «alfoba», axilar (- axelar), bayura, biruéganu, buru, desapildar, de basquera, emparzáu, empuche / empuita, glaída, groba, ino, iviernu / inviernu, mochú, -a, -o, respelar, siriellu (- serriellu).*
- 8) *Acebir, arriandar, «bayllor», «cassados», «conciella», drogueiru, espanar, estongar, «ffalyf-fa», gradar, guaño, el; «jafes», llurdu, ¡maleño!, «poltado».*

El quart apartat, titulat «Documentación y método», conté set articles.

«Un documentu de 1294: problemes de llectura y vocabulariu». Redactat en asturià. Aquest document del 1294 és de Fernán Alfonso, degà d'Oviedo, on donava poders per a reclamar uns béns seus que li havia pres anys enrere Alfonso Nicolás després d'haver-lo empresonat per ordre del rei. El document conservat a l'Arxiu de la Catedral d'Oviedo, és una còpia del 1295, feta pel notari Xuan Pérez. N'hi ha dues edicions modernes, l'una del 1975, deguda a Ignacio Ruíz de la Peña, i una altra, més tardana, feta per Ana Isabel Fernández Rodríguez.

El professor García Arias publica en el seu article la versió de Fernández, amb les seves pròpies esmenes, amb les variants en nota de l'edició de Ruíz de la Peña. Remarca la necessitat de poder tenir edicions de textos sempre més fiables, sortides de bons paleògrafs. Ben sovint les solucions dels dos editors són molt diferents. I s'entreté a adduir-ne unes quantes de més importants. Amb tot, el document és important per a la història de la llengua asturiana. Hi trobem dades referents al clero asturià de final del segle XIII. El degà d'Oviedo, que era molt ric, ens facilita una rica relació d'objectes i béns en general, propis dels privilegiats d'aquella societat. Ens fa conèixer no sols la procedència del seu aixovar, sinó també el nom amb què designa els objectes de què disposa, una bona referència per a la història del lèxic asturià. García Arias en ressenya els de més interès per al seu domini lingüístic:

«Agullolas», «alcabuz», «almafaza», «baldrés», «barril», «bastio», «bigornia», «caparote», «claveres de girofré», «corales», «cuyareru», «deanado», «ensay», «espontón», «esquil», «faceras», «falifa», «ferramental con so ferrage», «fimbliella», «foria», «forrar», «lídenas», «márfaga», «mular», «odre», «rallasqueso», «riendes», «sagrar», «tisories», «trastornar», «vasera».

«Xurgando na documentación: notes d'etimoloxía». Redactat en asturià. Comença *ex abrupto* amb l'estudi etimològic dels mots següents, amb la particularitat que tots són extrets de documents concrets:

«Alfomare», «arudes», «atempado», «azcona», «brinquedonnas», «Iohannes Brun», «Guilielme Brun», «Passa Bruna», «callos a la Tebergana», «darréu», «fibellero», «Funculo», «gabitu», «el vayo», «parasinas de pargamino», «pumar pezoneru», «pumare duszare», «çuba el hueso». Tres notes de toponímia: «Pondal», «Santa Maria de Carregia», Viella.

«Galicismos, occitanismos, catalanismos». Redactat en asturià. Començant per algunes mostres d'aquests estrangerismes en antroponímia asturiana medieval, l'autor en cita uns quants, la majoria extrets de documents citats:

Galicismes medievals: «arllot», «cotardos», «berengo», «berrete», «cadafalso», «chalvetel», «chapusador», «comarcanas», «cosin», «gardian», «guima», «miçero», «mon», «mes», «panel», «pegeros», «pichel», «soceller», «tinturer». Galicismes moderns: *aximistrar*, *buseta*, *calicor*, *calimete*, *chabra*, *chancillar*, *potel*, *rucha*, *rular*.

«Sustitución llingüística lo cabero'l sieglu xv». Redactat en asturià. La publicació en quatre volums, entre 1978 i 1990, dels documents del monestir benedictí de San Pelayo d'Oviedo per J. Fernández Conde, Isabel Torrente i Guadalupe de la Noval, amb el títol general de *El Monasterio de San Pelayo de Oviedo. Historia y Fuentes*, estimulà el professor García Arias a estudiar en una centena llarga de documents entre 1450 i 1500 el procés de substitució lingüística castellana que s'anà produint en l'asturià per l'influx de la dinastia dels Trastàmara des de la fi del segle XIV.

L'estudi del professor García Arias intenta de fer l'anàlisi de com es produí aquesta substitució, veient en quins nivells de la llengua d'Astúries és més fàcilment assimilada i en quins altres es manté amb més esforç. Aquest intent no deixa de tenir interès, ja que els documents de San Pelayo són un camí temptador de seguir per a qualsevol estudiós de la llengua, perquè s'hi aplega un corpus ben estimable que abasta tota l'edat mitjana, en totes les llengües escrites a l'edat mitjana asturiana (llatí, asturià, castellà més tard) i, justament, a la mateixa capital d'Astúries, Oviedo. És clar que avui observar com mira la capital asturiana ofereix avantatges i inconvenients. Avantatges perquè es veu millor, des d'un punt de vista de major influx social, el camí seguit per la llengua. Inconvenients, pel fet de ser, justament per això, el punt per on la castellanització comença a ser més sensible. Amb aquestes observacions necessàries cal emprendre l'estudi, segons García Arias.

I en fa un de profund i minuciós. Analitza tots els diversos fenòmens lingüístics (*vocalisme*, *consonantisme*, *morfosintaxi* i *vocabulari*), tot subratllant els casos de més facilitat o resistència de l'asturià a la substitució castellana. Pel que fa al vocabulari, l'autor observa que les necessitats expressives i la mala coneixença del castellà porten a inserir termes asturians; a vegades enllacen amb la vella tradició medieval que ja es veié en la necessitat de recórrer a la parla popular en escriure els textos llatins, tot i que sembla que, segons el que sabem, podrien aparèixer ara termes nous.

L'estudi vol resseguir els aspectes més cridaners de la substitució lingüística de l'asturià pel castellà, tal com deixen veure els documents de San Pelayo d'Oviedo, d'entre 1450 i 1500, i gràcies a un dels centres culturals de més pes al país. Però fóra simplificar massa, si afirmàvem que tot era igual per tot Astúries. Més, si tenim en compte la totalitat d'Astúries, on les diferències de coneixement del castellà es veuen ben bé en aquesta mateixa època, com confirma una bona lectura dels documents d'aquesta mateixa col·lecció escrits en llocs distanciat. La substitució lingüística es porta endavant sempre més de pressa –per bé que no del tot– a la capital del Principat. La resta del país ofereix una més profunda resistència a l'assimilació.

«Les etimoloxíes de González de Posada». Redactat en asturià. L'article s'ocupa d'alguns textos importants que demostren l'interès d'alguns il·lustrats asturians del segle XVIII per la seva llengua. Per exemple, Jovellanos. L'autor remarca que ens en falta encara un estudi de conjunt.

La realitat de la llengua d'Astúries al segle XVIII ja era tan important que un foraster, el metge català gironí Gaspar Casal, que visqué molts anys a Oviedo, el 1762, en la seva obra *Historia Natural y Médica del Principado de Asturias*, es veié obligat a fer alguna referència d'aquest caràcter i de clar interès per a la història del lèxic asturià. Així parla breument dels mots següents: *abedul, arador, arfueyu, bigaru / turullu, cierzu, corrimientu, papas, teya, xistra*. Esmenta també altres apel·latius com *sangre de las espaldas, tabardillos, mal de el palo, mal de la rosa, mal de la madre*, però no sempre és fàcil de saber si són noms asturians o senzillament «vulgars» castellans, com quan parla d'altres termes com *biruelas ocas, greguería*.

Malgrat l'interès que ofereixen les notes de Casal, encara ho són més les d'un altre estudiós, Carlos González de Posada, natural de Carreño, que fou canonge de Tarragona, esperonat per qüestions etimològiques, com es veu per la seva correspondència amb Jovellanos i, encara més, pel seu treball en els materials recollits per al seu diccionari asturià. El professor García Arias classifica críticament aquests grups de mots:

- 1) Propostes etimològiques que encara es podrien sostenir: *apuñar, apurrrir, atarrecer, canciella, fesoria, iguar, lladrales, llosa, oricio, percebes, piesllo, traenta, trechorio, vesperteyu*.
- 2) Suggestiments acceptables: *amorar, bruna, moíl, vaño*.
- 3) Etimologies que no responen exactament al llatí, però s'hi poden emparentar en l'expressió o el contingut, i són encara estimables: *armentío, butiello, faraguyo, furaco, humero, llimiagio, mesoria, traviella*.
- 4) Encerts parcials: *alicornia, llocántaro*.
- 5) Errors, malgrat molts encerts: *aballar, ablucado, agretes, apostales, borrones, cucho, falar, llámpara, llamuerga, llamorgal, niso, roballo o rodaballo, torga, tapín, verbenar*.
- 6) Són d'interès les seves propostes del tipus: *acorar, arfueyo, xibarte*.

En conclusió, González de Posada es veu un autor ben orientat en etimologia: coneix que expressió i contingut del signe estudiat han de tenir correspondència amb el signe de la llengua d'origen, tot i que desconeix clarament les regles d'evolució fonètica que explicarien els lingüistes del segle XIX. Això el fa poc exigent en les propostes etimològiques i d'altres vegades assegura que es tracta d'algun mot d'origen llatí, sense donar-ne les raons en què es fonamenta. Coneix bé la importància del testimoni documental i s'hi recolza sempre que pot, però donant-li sovint un valor provatori desigual o indiscriminat. La situació de González de Posada en el que es refereix a l'etimologia s'ha d'entendre en el context del segle XVIII, que encara no havia vist el naixement de les disciplines lingüístiques amb el rigor científic necessari. Amb tot, les seves troballes són de consideració. Al costat del gallec Sarmiento, els asturians Jovellanos y González de Posada s'han de tenir molt en compte en la tasca etimològica d'aquest segle.

«Los vientos de Isidoro de Sevilla». Redactat en castellà. En els seus *Orígenes o Etimologías*, Isidor de Sevilla dedica un bon apartat a tractar dels vents, i amb una gran diferència d'interpretació respecte al que en èpoques anteriors havien exposat Plini, Sèneca i Aulus Geli. L'estudi de García Arias intenta de veure en quina mesura les dades d'Isidor en aquesta matèria dels vents encara poden rastrejar-se en la terminologia patrimonial asturiana.

Primer, Isidor contraposa VENTUS / AER. L'asturià generalitza *aire*. Enumera els vents principals, els noms dels quals es deuen a les parts del cel: SUBSOLANUS (llevant), AUSTER (migjorn), FAVONIUS (ponent), SEPTENTRIO (tramontana). L'asturià actual ha conservat *sulanu*. El VULTURNUM, vent que acompanya per l'esquerra el SUBSOLANUS, s'ha mantingut en l'asturià *chornu*, que no vol dir un vent, però, sinó 'xafogor'.

Els acompanyants de l'AUSTER, els vents EUROAUSTRUM (a la dreta) i AUSTRORAFRICUM (a l'esquerra), no han deixat rastre en asturià.

En canvi, els acompanyants del FAVONIUS, dits AFRICUM (a la dreta) i CAURUS (a l'esquerra), han originat, respectivament, *ábrigu* 'vent del sud o càlid' i, amb tota probabilitat, *escariu* 'vent sec de llevant'.

Els acompanyants del SEPTENTRIO, el CIRCUM (a la dreta) i l'AQUILLO (a l'esquerra), sobreviuen en l'asturià malgrat alguns imponderables sorgits al llarg del temps: *cierzu* 'plugim', 'ruixat amb vent fluix'; *cercia* 'torb d'aigua o neu'; *cerciar* 'povisquejar'.

Uns altres noms de vents es deuen a altres causes particulars. Unes mostres: GALLICUM: *gallegu* 'vent de ponent o del nord-oest'; BOREAS: en els topònims *Les Bories*, *Llandeborias*; AURA: possiblement en l'expressió *tar nouriu* 'estar esbojarrat'; ALTANUS: *otano* 'boira espessa', *utano* 'vent fort'; TURBO: *torbón* 'xàfec'; TERRA: *terral* 'vent que bufa de terra'.

Un vent no citat per Isidor, però molt conegut en asturià: *souriu* 'vent calent que bufa el juny, i en general tot l'estiu, i crema les collites'. Vent responsable de la formació del verb *asouriar* 'bufar el *souriu*' i del deverbial de terres més occidentals, *asouria* 'calor intensa'. García hi proposa com a etimologia: SU(B)URERE > (a)*souriar*, amb *a* protètica freqüent en asturià i amb assimilació als verbs de la primera com altres continuadors asturians de URERE: *aburiar*, *amburar*, *llampuriar*, etc.

La terminologia asturiana sobre el vent no s'esgota aquí. De monografies dialectals podem afegir encara algunes dades com les següents: *l'arcia* 'vent de migjorn' (amb les variants *arfia* 'vent calent i sec', *l'arciu* 'aire calent', *l'arciada* 'temporada de vent'), *la bruga* 'aire fred', *el cabraliegu* 'vent de llevant', *el contraste* 'brisa suau del primer quadrant', *el cubanón* 'vent temperat que porta pluja quan hi ha nevada', *el foranu* 'vent de fora', 'tramontana', *la guilfa* 'ventet fred, molt penetrant', *l'oreo* 'brisa suau i dolça', *el serrutu* 'petita ventada', *la siringa* 'aire fred', *el vasadoiru* 'vent de migjorn, calent', *el vendabal* 'vent de ponent, vent de migjorn', *el xelador* 'vent de llevant', *el xelón* 'vent molt fort del nord', *la xixángana* 'vent glaçat'.

«Pautas en la interpretación etimológica de [-j-] y de [-y-] en asturiano». Redactat en castellà. L'asturià tradicional distingeix entre els fonemes /j/ i /y/, que en posició intervocàlica procedeixen respectivament, en un percentatge altíssim, de -LL- / -LY-, -C'L-, -G'L-. Però hi ha molts signes asturians documentats en els vocabularis tant amb -ll- com amb -y-, cosa notable, sobretot quan molts parlants, malgrat el ieisme constatat en alguns indrets, encara actualment distingeixen tots dos fonemes tradicionals. El professor García Arias proposa dos punts bàsics interpretatius:

- Sempre que un ètim llatí amb -LY-, -C'L-, -G'L- presenti en asturià un resultat [-j-], sembla raonable d'admetre, en principi, el seu caràcter de manlleu. Semblantment cal dir per a tot resultat [-y-] que tingui aparentment en la seva gènesi el llatí -LL-.
- Els termes asturians consignats, inesperadament, amb totes dues realitzacions [-j-] i [-y-] han de ser revisats, perquè o són fruit de variants fòniques d'un mateix ètim documentat o són resultat d'encreuaments de signes diferents o bé fruit d'una mala interpretació de l'informant o de l'investigador, víctimes del ieisme (o en el seu cas, *cheísmo*) amb la seva possible seqüela ultracorrectora.

Convé començar fixant-nos en paraules asturianes en -*iellu*, terminació continuadora de l'antic sufix llatí -ELLUM. Al seu costat, relativament sovint, poden aparèixer termes més o menys pròxims fònicament i semànticament en -*iyu* que remunten a un altre sufix, també llatí i també diminutiu, en -ICULUM. Així poden aparèixer dobles, com s'observa, per exemple, en els equivalents asturians del castellà *tobillo*: a) *tudiellu*, *tubiellu*; b) *todiyu*, *tudiyu*, *tobiyu*, *tufyu*.

La [-y-], seguint les pautes evolutives de l'asturià, pot desaparèixer en posició intervocàlica, talment que podríem trobar com a possibles aquestes realitzacions: *todíu*, *tudíu*.

Resulta evident que els termes en -*i(y)u* són autòctons per aquestes raons:

- Pel fet de ser realitzacions amb [-y-] en parlants que no són ieistes.
- Perquè presenten una realització zero o alternant amb zero, cosa que no passaria, si es tractava d'una [-j-].
- Perquè en aquelles zones de l'asturià on -LY-, -C'L-, -G'L- originen [-ê-] apareix aquest resultat [-ê-], *tudichu*.

Cal tenir per resultats autòctons uns quants exemples, considerats per alguns inadequadament castellanismes per no haver advertit la pèrdua freqüent de la -y- asturiana: *murcía, tortía, rudía, rosquía*, etc. Tots aquests termes són de gènesi asturiana i se'ls pot trobar doblats com: *rudicha, rodiya, murci-cha*, etc.

Els castellanismes més freqüents corresponents a [-ɨ-] i [-y-] en asturià provindrien de:

- a) Termes en -illo > -illu: *tudillu, todillu, tubillu; silla, costilla, pantorrilla, solomillo*, etc.
- b) Termes en [-š-] ~ [-x-] quan en castellà modern es trobi [-x-] < -LY-, -C'L-, -G'L-, cosa entrevista per alguns investigadors que exemplifiquen amb: *conejo, cejas, candilexa, arrojar, lentexes*, etc.

Amb tot, hi ha una gran quantitat d'exemples asturians que valdria la pena d'analitzar tenint presents les dades exposades per intentar de veure amb més precisió la seva gènesi llatina o el seu caràcter de préstec.

A continuació, García Arias ofereix una àmplia exemplificació molt comentada de termes avui asturians, el resultat dels quals, autòcton o no, es podrà fixar partint de criteris fònics. En dono només la llista:

- 1) Asturià -iellu, -i(y)u (~ichu) / castellanisme [-iɨu-], [-išu] > [-ixu].
 BUTTUM + -ELLAM: *butiella, la; botiellu, el*.
 BUTTICULA 'botella': *botía, la; boteja, la; botixu, el*.
 CANNAM + -ELLAM: *caniellu, el; caniella, la*.
 CANNAM + -ICULAM: *caniya, la; encaniyar*.
 CAPPAM + -ELLAM: *capiella, la; capiya, la*.
 CASTELLUM: *castiellu, el; castellanu, el; castellanu, -a, -o*.
 *CASTICULUM: *castíu, el; casteyanu, -a, -o*.
 CUBITUM + -ELLUM: *codiellu, el*.
 CUBITUM + -ICULUM: *codiyu, el; encodiellar, encodiyar*.
 QUARTUM + -ELLUM: *cuartiellu, el*.
 QUARTUM + -ICULUM: *cuartichu, el*.
 SPINAM + -ELLAM: *espiniella, la*.
 SPINAM + -ICULAM: *espinia, la*.
 ATELLAM: *estiella, la*.
 *ATICULAM: *estía, la*.
 MANICAM, encreuat amb *MANELLAM: *manganiella, la**; *manganiya, la*.
 MANUM + -ELLAM: *maniella, la; maniellu, -a; maniellu, el*.
 MANICULAM: *maniya, la; maniyu, el*.
 MARTELLUM: *martiellu, el*.
 PALUM + -ELLUM: *paliellu, el*.
 PALUM + -ICULUM: *paliyu, el*.
 Asturià *pica(d)u* + -iellu: *picadiellu, el*.
 Asturià *pica(d)u* + -iyu: *picaíyo, el*.
 *PULELLAM: *puliella, la*.
 PULEX + -ICULAM: *poliya, la*.
 UTRUM + -ELLUM: *vedrillu, el*.
 UTRUM + -ICULUM: *vedriyu, el*.
 2) Asturià -(y)- (~ -ch-) < -LY-, C'L-, -G'L- / castellanisme en [-ɨ-], [-š-] > [-x-].
 Realitzacions clarament autòctones: *fondiyo, el; gargantiya, la; garrotiyu, el*.
 BURRAM 'borra' + -ACULAM: *burraya, la; borrayu, el*.
 UTICULAM x gòtic *WATHILS: *guedeya, la; guedeyu, el*.
 ACUCULAM: *guyeta, la*.
 MIRABILIAM: *maravía, la; maraviar, maraviosu, -a, -o*.

MEDALIAM: *midacha, la*.

Asturià *morru* + *-iyu*: *morriyu, el; morriyal; morriyezu, el; morrillazu, el; morrillu, el*.

PARTICULAM: *partía, la*.

SERUILIAM + *-ITTAM*: *serviyeta, la*.

SORTICULAM: *sortiya, la*.

UASILIA: *vasía, la; envasichar*.

Àrab BALLUTA: *abeyota, l'*.

(IN)COLLIGERE: *encoje, encoller*.

CALLEM: *calle, la; caye, la; encayar, encallar*.

SELLAM: *siella, la*.

SEDILIA: *siya, la; sichu*.

*ORGULIUM + sufix: *arguchosu, -a*.

*CANALIAM: *canaya, la*.

Francès ant. o occità *joia*: *xoya, la; xoyu, el; choyu*.

Francès *gaillard*: *gayardu, -a, -o*.

*UASSALLIUS: *vasayada*.

El cinquè apartat, titulat «Comentarios, reflexones y propuestas», conté quatre articles.

«De re ictionimica». Redactat en asturià. Es tracta d'una recensió molt comentada del llibre d'E. BARRIUSO FERNÁNDEZ, *El léxico de la fauna marina en los puertos pesqueros de Asturias Central* (Uviéu: IDEA, 1986), que el ressenyador considera d'entrada de gran interès no sols ictiològic, sinó també ictionímic. Considera que es de gran importància per a la terminologia dels peixos, crustacis, mol·luscs, etc., amb una caracterització molt pràctica, una descripció hàbil i una representació adequada a la realitat. L'exposició segueix sempre un mateix esquema: nom castellà, nom tècnic i noms asturians als ports pesquers de l'Astúries central, Avilés, Lluanco, Candás, Xixón, Tazones i Llastres. L'estudi etimològic se centra profundament en aquests casos asturians i ofereix sovint elements de discussió interessant.

«Anuncia d'un llibre d'heoria». Redactat en asturià. Una altra recensió: del llibre de F. Javier FERNÁNDEZ CONDE, *La Iglesia de Asturias en la Baja Edad Media. Estructuras económico-administrativas*. Obra d'un medievalista reconegut, autor d'un bon nombre de treballs sobre l'Astúries medieval i professor de la Universitat d'Oviedo. El llibre conté dues parts clarament diferenciades. La primera s'ajusta al títol; la segona insereix un llarg document molt important que dona suport a moltes de les observacions esmentades abans. El professor García es fixa particularment en aquest document, conegut com «Estatística de don Gutierre» o «Inventario de parroquias elaborado por orden del obispo de Oviedo D. Gutierre de Toledo (1385-86)». Aquest document, al qual s'afegeix un apèndix sobre l'«arçiprestalgo de Benavente», malgrat la seva redacció castellana, ofereix aspectes d'interès lingüístic: d'una banda, els que ens deixen veure problemes sorgits de la castellanització escripturària (no de parla) a la fi del segle XIV; d'una altra, els que serveixen de suport a l'estudi etimològic del lèxic usat o de la toponímia. Aquí aporta el professor García la seva erudició etimològica per discutir i aclarir molts fenòmens d'asturianisme en alguns mots comuns i, sobretot en alguns topònims i antropònims (hagònims).

El *Diccionario Etimológico de la Llingua Asturiana* (DELLA). Redactat en castellà. El professor X. Ll. García Arias exposa en aquest article (publicat el 1993) la gènesi del seu projecte de *Diccionario Etimológico de la Llingua Asturiana*, que tingué el seu embrió en la seva tesi doctoral *El Habla de Teberga: sincronía y diacronía* (1974). Va anar publicant molts altres articles sobre qüestions etimològiques, fins a l'edició del seu llibre *Contribución a la Gramática Histórica de la Lengua Asturiana y a la Caracterización Etimológica de Léxico* (1988).

L'autor anteposa els antecedents històrics dels treballs sobre etimologia asturiana al Principat, començant per l'interès manifestat per il·lustrats del segle XVIII, com Jovellanos i González de Posada. Cita també els molts intents d'incrementar els materials lèxics del domini lingüístic asturià al llarg dels segles XIX i XX, fins i tot moguts per motivacions lingüístiques i sociolingüístiques molt diverses, que proporcionen una situació no gaire satisfactòria.

A partir d'aquí exposa amb detall els criteris i el mètode seguits en la preparació del *DELLA*, les autoritats en què es fonamenta, com planteja la discussió etimològica (amb una gran consideració per la informació que aporta el *DCECH* de Coromines-Pascual, però sense fer-se'n monodependent), el tractament de compostos i derivats, cultismes i semicultismes. Acaba amb la reproducció d'un exemple pràctic del diccionari, el lema *canaya*, *la*.

«È oggi possibile o augurabile un nuovo REW?» Redactat en castellà. Recull la intervenció de l'autor en una taula rodona amb aquest títol que tingué lloc en el marc del XXI Congresso Internazionale di Linguistica e Filologia Romanza (Palerm, del 18 al 24 de setembre de 1995). Admetent la importància que ha tingut i té el *REW* de Meyer-Lübke per a l'etimologia romànica, si més no com a síntesi panoràmica i orientadora enmig de les llengües que integren la Romània, en remarca, com és natural, les mancances d'alguns dominis, com el mateix asturià, i les insuficiències informatives que revela. Proposa en detall els seus desideratums per a una possible nova confecció d'un diccionari equivalent, posat al dia, entre els que figuren l'ús d'una llengua expositiva que sigui romànica, no alemanya. Que es pogués aprofitar de totes les millores dels diccionaris etimològics moderns (*FEW*, *DCECH*, *LEI*, etc.), que intentés de conciliar profunditat informativa i exposició clara i simple. Caldria crear un «comité de redacción» del nou *REW*.

El segon volum de l'obra de X. Ll. García Arias, *Propuestas etimológicas* (2), comença amb aquest brevíssim proemi en asturià: «Els treballs encaminats a la redacció del nostre *Diccionariu Etimolòxicu de la Llingua Asturiana* (*DELLA*) s'allarguen ara amb aquest llibre nou on s'estudien, per ordre alfabètic, paraules extretes dels abundants materials del lèxic de la llengua. Uns altres dos nous títols ja compostos esperen de sortir a la llum, amb què es farà una bona avançada en el coneixement històric del domini asturià. Oviedo, 2 de gener de 2007». Tot seguit, dóna la llista dels seus treballs anteriors més relacionats amb l'estudi del lèxic asturià. El llibre, de més de 575 pàgines, és pràcticament una part substancial del que serà el nou diccionari etimològic asturià. És evident que no ens podem estendre aquí analitzant o comentant ni tan sols alguns dels seus articles, que, d'entrada, almenys, es fan seguir amb molta claredat. Millor esperar de tenir l'obra completa a les mans, i que crítics molt més experts i competents s'hi puguin rabejar.

Precisament, el mateix professor García Arias, amb data de 4 de setembre de 2008, ens informava en privat molt amablement: «El *Diccionariu Etimolòxicu de la Llingua Asturiana* està en procés de publicació pero no se ha publicado en su conjunto. Lo que se ha publicado hasta este momento son “avances” de la obra. Estos avances se cifran en los cinco títulos que aparecen en *Propuestas etimológicas* 2 (p. 6). A principios del mes de noviembre de 2008 sale a la luz *Propuestas etimológicas* 3 y se presentará dentro del congreso internacional sobre Historia de la Llingua Asturiana organizado por la Academia de la Llingua». Crec que val la pena d'afegir-hi també el seu article «Aportaciones al *Diccionariu Etimolòxicu de la Llingua Asturiana*», publicat a CASANOVA, Emili / TERRADO, Xavier (ed.) (2007): *Studia in honorem Joan Coromines, centesimi anni post eum natum gratia, a sodalibus et discipulis oblata*. Lleida: Pagès editors, p. 135-156.

Em plau de fer saber aquesta informació als lectors interessats pel coneixement i l'estudi de la llengua asturiana i per seguir la tenaç i magnífica tasca d'investigació etimològica del professor X. Ll. García Arias.